

Ձ Ե Կ Ո Ւ Յ Ց

ԹԵՄԱ _____ *Տարրական դպրոցի ուսուցչի մանկավարժական կարողությունները*
ՀԵՂԻՆԱԿ _____ *Արմինե Հարությունյան*

Քննարկվել, հավանության է արժանացել

մեթոդախորհրդի _____ նիստում: Արձանագրություն թիվ _____

Մեթոդախորհրդի նախագահ _____
(ստորագրություն)

Ռիտա Շալունց _____
(ազգանուն, անուն)

Ուսումնական աշխատանքների գծով տնօրենի տեղակալ _____
(ստորագրություն)

Մերգեյ Ավանեսյան _____
(ազգանուն, անուն)

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Հանրակրթության համակարգում կարևոր օղակ է տարրական դպրոցը, որի նպատակը կրտսեր դպրոցականների մտավոր, հոգեկան գործընթացների, ֆիզիկական կարողությունների, լեզվամտածողության զարգացումն է, հայեցի հոգեկերտվածքի և արժեհամակարգի ձևավորումը: Նշված նպատակների արդյունավետ իրականացման գործընթացում կարևոր է տարրական դպրոցի ուսուցիչը, ում մասնագիտական պատրաստությամբ, կոմպետենտությամբ և աշխատանքի որակով է նաև պայմանավորված մեր հասարակության առաջընթացը: Տարրական դպրոցի ուսուցիչը միաժամանակ պատասխանատու է երեխայի առողջության և կյանքի, գիտելիքների յուրացման մակարդակի, կարողությունների և հմտությունների ձևավորման, նրա սոցիալականացման, կրթության շարունակության ապահովման համար: Հենց այս նկատառումներով էլ պայմանավորված է **թեմայի արդիականությունը:**

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է ներկայացնել ժամանակակից ուսուցչի մոդելը, նրան ներկայացվող պահանջները, քննարկել մանկավարժական վարպետության և տակտի հարաբերակցության հարցը, տալ ժամանակակից ուսուցչի իմիջի առանձնահատկությունները:

Աշխատանքի խնդիրն է՝ ուսումնասիրել ուսուցչի՝ ժամանակի հետ համաքայլ լինելու կարողությունների ձևավորման խնդիրը:

Հետազոտության տեսակական նշանակությունն է ցույց տալ ուսուցչի անձնային և մասնագիտական որակների կապը, ուսուցչի անձնային և մասնագիտական որակների ձևավորման մեխանիզմները՝ ըստ մանկավարժական գործառնությունների:

Հետազոտության գործնական նշանակությունն է բացահայտել ուսուցչին ներկայացվող ժամանակակից պահանջները:

Տարրական դպրոցի ուսուցչի մանկավարժական կարողությունները

Մանկավարժական գործընթացի կատարումն իրականացվում է որոշակի փուլերով.

- ուսուցչի վարած ուսումնադաստիարակչական գործընթացի բովանդակության նախագծում
- արդյունքների կանխատեսում
- աշխատանքի պլանավորում
- նպատակների փուլային իրականացում

- արդյունքների վերլուծություն և ամփոփում:

Տարրական դպրոցի ուսուցչի կարևոր մասնագիտական որակներն են՝ առարկայական գիտելիքների առկայությունն ու համակարգայնությունը, ուսուցման մեթոդները, տեխնոլոգիաների, միջոցների և ձևերի տիրապետումը, նորարարական մոտեցումների ու մասնագիտական համոզմունքների առկայությունը և այլն: Մասնագիտական կարևոր հատկանիշներ են նաև աշխատասիրությունը, կարգապահությունը, խոսքի և հաղորդակցման մշակույթը, կազմակերպվածությունը, պահանջկոտությունը:

Տարրական դպրոցի ուսուցչի համար կարևոր անձնային որակներ են մարդասիրությունը, բարությունը, մանկավարժական տակտը, համբերատարությունը, պատասխանատվությունը, լավատեսությունը, ապրումակցումն ու հուզական հավասարակշռվածությունը, ընկերասիրությունը, սկզբունքայնությունը և այլն:

Այսպիսով, եթե ընդհանրապես ժամանակակից ուսուցչին ներկայացվող առաջնահերթ պահանջներից է մասնագիտական գիտելիքների և մանկավարժական կարողությունների առկայությունը, ապա տարրական դպրոցի ուսուցչի համար առաջնային են նրա անձնային որակները, երեխաների նկատմամբ սերը, հաղորդակցական և համագործակցային կարողությունները:

Ի. Պ. Պողոսյան առանձնացնում է մանկավարժական կարողությունների հետևյալ խմբերը՝ կազմակերպչական, դիդակտիկ, զգայական, հաղորդակցական, հետազոտական, գիտական-ճանաչողական, որոնք ապահովում են ուսուցչի գործունեության արդյունավետությունը: Դիտարկենք դրանք առանձին-առանձին. [4, 50-60]:

1. Կազմակերպչական. աշակերտների հետ իրականացվող կրթադաստիարակչական աշխատանքը պլանավորելու և կազմակերպելու, այդ գործընթացում պարտականությունները բաշխելու, արդյունքներն ամփոփելու և վերլուծելու ունակությունները:

2. Դիդակտիկ. ուսումնական նյութի բովանդակության ընտրության, դրանց ընկալմանը նախապատրաստելու, ուսումնական գործընթացի հետաքրքրաշարժությունն ու մատչելիությունը, ինչպես նաև անհրաժեշտ գնականությունն ապահովելու, աշակերտների ճանաչողական հետաքրքրությունները ձևավորելու և ընդարձակելու, ինքնադրսևորման կարողությունների զարգացումը խթանելու ուսուցչի կարողությունները:

3. Զգայական. երեխայի ներաշխարհի ներթափանցելու, նրան ապրումակցելու, նրա հուզական վիճակը հասկանալու, օբյեկտիվորեն գնահատելու և աջակցելու, հոգեկան առանձնահատկությունները և ընդունակությունները հաշվի առնելու որակները:

4. Հաղորդակցական. աշակերտների, նրանց ծնողների, գործընկերների և տնօրինության հետ ճիշտ հարաբերություններ հաստատելու կարողությունները:

5. Հուզականային. աշակերտների վրա կրթադաստիարակչական գործընթացի հուզականային ներգործության ապահովելու ունակությունները:

6. Հետազոտական. մանկավարժական գործընթացը հետազոտելու, մանկավարժական տարաբնույթ հիմնախնդիրները բացահայտելու, մանկավարժական գործընթացում առկա թերություններն օբյեկտիվորեն գնահատելու, շտկելու և ստեղծված տարբեր իրավիճակներից դուրս գալու ունակությունները:

7. Գիտական-ճանաչողական. մանկավարժահոգեբանական այլ բնագավառներից ունեցած գիտելիքներն ու կարողություններն անընդհատ զարգացնելու և կատարելագործելու անհրաժեշտության գիտակցում և դրանք իրականացնելու ունակություններ: Հենքային մանկավարժության ընդունակությունների շուրջ այլ մոտեցումներ ունի ռուս մանկավարժ Ն.Վ. Կուզմինան:Նա մանկավարժի համար առաջնահերթ է համարում նախագծային, կառուցողական, կազմակերպչական, զգայական, հուզականային, հաղորդակցական, խոսքային, ստեղծագործական, ակադեմիական, դիդակտիկ կարողությունները:

Անառարկելի է, որ մանկավարժական գործընթացի արդյունավետությունը պայմանավորված է ուսուցչի՝ ինչպես մասնագիտական, այնպես էլ անձնային որակների համալիրի առկայությամբ:

Կազմակերպչական ընդունակություն: Ուսուցչի այդ ընդունակությունն ունի երկու կողմ. առաջին՝ ինչպես կազմակերպել ու համախմբել դասարանական կոլեկտիվը, երկրորդ՝ ինչպես կազմակերպել իր ուսումնական գործունեությունը: Առաջինի դեպքում ուսուցիչը ստեղծում է կուռ կոլեկտիվ: Ուսումնասիրում է դասարանի յուրաքանչյուր աշակերտի հոգեբանական ու անհատական առանձնահատկությունները: Ճանաչում է բոլորին և որոշում՝ ում հետ ինչպես աշխատել: Առաջին օրվանից սկսած՝ կոլեկտիվում ստեղծում է բարոյահոգեբանական նպաստավոր մթնոլորտ: Մշակում է առողջ փոխհարաբերություններ իր և աշակերտների միջև:

Երկրորդի դեպքում ուսուցիչը պլանավորում է իր աշխատանքները, ուշի-ուշով ուսումնասիրում է ուսումնական պլանը, ուսումնական ծրագրերը, ուսումնական ձեռնարկները, ուսուցիչների առաջավոր փորձը, կազմում է թեմատիկ պլան և այլն:

Այսպիսով, բազմահմուտ ուսուցիչը լավագույնս պատկերացնում է և՛ իր, և՛ աշակերտների ուսումնական գործունեության կազմակերպման ու իրականացման բոլոր մեխանիզմները:

Դիդակտիկական ընդունակություն: Ուսուցչի կողմից աշակերտներին ուսումնական նյութը հաղորդելու, այն մատչելի դարձնելու, նյութն ու հիմնախնդիրները պարզ ու հասկանալի մատուցելու, առարկայի նկատմամբ հետաքրքրություն առաջացնելու, աշակերտների մեջ ակտիվ, ինքնուրույն միտք արթնացնելու ընդունակությունն է:

Բազմափորձ ուսուցիչը նախ խթանում է աշակերտների հետաքրքրությունները ուսումնական առարկայի նկատմամբ: Ուսումնասիրվող նյութը պարզաբանում է ամենայն մանրամասնությամբ, այն դարձնում ապացուցելի, հիմնավորում օրինակներով ու փաստերով: Աշակերտներին մասնակից է դարձնում նոր նյութի հաղորդմանը: Լսում է նրանց կարծիքները, տեսակետները, ակտիվացնում նրանց: Առաջադրում է պրոբլեմներ, պահանջում դրանք լուծել: Դժվարը վարպետորեն դարձնում է հեշտ, անհասկանալին՝ հասկանալի: Անպայման հաշվի է առնում դպրոցականների տարիքային հնարավորությունները, պատրաստության և զարգացման մակարդակները: Հասկանում է, թե տարբեր աշակերտներ ինչպես են յուրացնում ուսումնական նյութը և անհրաժեշտության դեպքում վերակառուցում նյութը պարզաբանելու եղանակները: Համախմբում է դպրոցականների ուշադրությունը, բարձրացնում նրանց տոնուսը, վերացնում անտարբերությունը, արգելակումը:

Ակադեմիական ընդունակություն: Ուսուցչի կողմից ավանդվող ուսումնական առարկայից ունեցած ընդունակությունն է: Այդպիսի ուսուցիչը երբեք չի բավարարվում ուսումնական դասընթացի ծավալով: Նա անընդհատ համալրում է իր գիտելիքները: Զբաղվում է ինքնակրթությամբ, պլանավորում է, թե տվյալ ուսումնական տարում ինչ գրականություն է կարդալու, որ թանգարաններում է լինելու և դրանցից ինչ գիտելիքներ է տանելու իր սաներին: Նման ուսուցիչն իր մանկավարժական վարպետությունը կատարելագործելու նպատակով ուսումնասիրում է ուսուցիչների առաջավոր փորձը, լսում է փորձառու ուսուցիչների վարած դասերը: Այդպիսի ուսուցիչը ձգտում է անմնացորդ տիրապետել իր մասնագիտությանը, դառնալ պրոֆեսիոնալ մանկավարժ:

Պերցեպտիվ ընդունակություն: Ուսուցչի կողմից աշակերտի ներաշխարհը թափանցելու ընդունակությունն է: Դժբախտ է այն ուսուցիչը, ով այս արվեստին չի տիրապետում: Մանկավարժական վարպետություն ունեցող ուսուցիչն աշակերտի ամենաչնչին նշաններից, արտաքին դրսևորումներից կռահում է նրա ներքին վիճակի

փոփոխությունները: Աշակերտների աչքերից իմանում է՝ ով է դասը սովորել, ով չի սովորել, ում է վատ բան պատահել, ով է զանցանք կատարել և այլն:

Ուրեմն՝ արտաքին նշանները, արտաքին դրսևորումները մարդու ներաշխարհը ցույց տվող նշաններն են: Ուսուցիչը պետք է կարողանա որոնել ու գտնել դեպի աշակերտի սիրտը տանող ուղիները:

Խոսքային ընդունակություն: Ուսուցչի մտքերն ու զգացմունքները խոսքի, ինչպես նաև դիմաշարժության ու մնջախաղի միջոցով պարզ և հստակ արտայայտելու ընդունակությունն է: Հմուտ ուսուցիչն իր խոսքն այնպես է կառուցում, որ առաջին իսկ բառից, նախադասությունից ակտիվացնում է դպրոցականների միտքը և ուշադրությունը, իր խոսքին զուգակցում է հումորը, սրամտությունը, կատակը, բարյացակամ հեգնանքը:

Ուսուցիչն իր խոսքին պետք է տա չափված ձև, ակորդի, արվեստի բնույթ: Շատ կարևոր է նաև խոսքի տեմպը: Արագ տեմպը խանգարում է յուրացմանը, հոգնեցնում է դպրոցականներին: Բազմափորձ ուսուցիչը խուսափում է խոսքի դանդաղ տեմպից, քանի որ այն ձանձրույթ է առաջացնում: Խուսափում է նաև ճղճղան-ճչան ձայնից: Ցածր, կամաց ձայնը նույնպես անընդունելի է, որովհետև վատ է լսվում այն: Ուստի՝ ուսուցչի ժեստերը պետք է լինեն չափավոր...

Անառարկելի հեղինակության հասնելու ընդունակություն : Ուսուցչի՝ իր սաների վրա հուզական-կամային ազդեցությունն է և այդ հիման վրա նրանց մոտ հեղինակություն ձեռք բերելու ընդունակությունն է:

Այդ հեղինակությունն ուսուցիչը ձեռք է բերում իր կողմից դասավանդվող առարկան խորապես գիտենալու, նրբազգացության, մանկավարժական տակտի շնորհիվ: Պետք է մշտապես իմանալ, որ ավտորիտար ընդունակությունները պայմանավորված են նաև ուսուցչի անձնական որակներով: Հանրահայտ ճշմարտություն է. հեղինակությունն արհեստականորեն ձեռք չի բերվում, այն ձևավորվում է բնական ուղիով, ստեղծարար աշխատանքում: Ուսուցիչն ինքն է իր էության հատիչներով հղկում ու ձևավորում իր համբավն ու հեղինակությունը:

Կոմունիկատիվ ընդունակություն: Երեխայի հետ հաղորդակից լինելու, նրանց հետ վարվելու, ճիշտ մոտեցում գտնելու, մանկավարժական տեսակետից նպատակահարմար փոխհարաբերություններ հաստատելու ընդունակությունն է: Սա մանկավարժական տակտի ապացույցն է: Հաղորդակցման մեջ ուսուցչի տակտի դրսևորումներից մեկը չափի զգացման պահպանումն է, օրինակ՝ խրախուսանքի, հորդորի, պատժի և այլ դեպքերում: Մանկավարժական տակտի մեջ էականը նրա արդարացիությունն է, որն անմիջապես

նկատում, զգում են դպրոցականները: Կատարյալ ուսուցչի համար բոլոր աշակերտները, անկախ այն բանից, թե ով ինչպես է սովորում, հավասար են:

Մանկավարժական երևակայություն: Ուսուցչի՝ իր սանի ապագան, հեռանկարը կանխագուշակելու ընդունակությունն է: Ուսուցիչը պետք է հավատա իր սանի և՛ ուսման, և՛ դաստիարակության հաջողությանը: Առանց դրանց անհնար է կանխագուշակել դպրոցականի ապագան, հեռանկարը, առաջընթացը: Իր սանի ապագան սխալ կանխագուշակող ուսուցիչը կարող է խաղալ նրա ճակատագրի հետ: Դժբախտ է այն ուսուցիչը, ով չի նկատում իր սանի ապագայի, հեռանկարի փայլատակող ճառագայթի՝ սքողված շողը: Ոչ մի նշանակություն չունի, թե դպրոցականն ինչպես է սովորում: Հոգու աչքերով պետք է տեսնել և հոգու կանչով կռահել նրա աստեղային ոգին:

Ուշադրությունը բաշխելու ընդունակություն: Ուսուցչի գործունեության մեջ կարևոր նշանակություն ունի իր ուշադրությունը բաշխելու ընդունակությունը: Դրա համար հիմք են հանդիսանում զարգացած ուշադրության բոլոր հատկությունները. ծավալը, ուժը, փոխանցելիությունը, ուշադրությունը կարգավորելու հմտությունը, նրանով խուսանավելը: Շատ կարևոր է, որ գործունեության բոլոր տեսակների միջև ուսուցիչը կարողանա բաշխել իր ուշադրությունը: Փորձառու ուսուցիչը ուշադրությամբ հետևում է իր կողմից ուսումնական նյութի շարադրանքին, իր մտքի ծավալմանը: Այդ ընթացքում իր տեսադաշտում է պահում դասարանի բոլոր աշակերտներին: Արտաքին նշաններից զգում է ոմանց անուշադրությունը, հոգնածությունը, նյութի շարադրանքի չհասկանալը, կարգապահության բոլոր խախտումները և հմտորեն վերակառուցում է ընթացքի մեջ գտնվող իր գործունեությունը: Ուշադրության բաշխման հետ մեկտեղ ուսուցիչը պետք է օժտված լինի ինքնագսպման հատկությունով, տիրապետի իր զգացմունքներին, կարողանա կառավարել իր տրամադրությունը, ապրումները: Դրա համար կարևոր նշանակություն ունեն նրա հաստատակամությունը, նպատակաուղղվածությունը, համեստությունը և այլ որակներ:

Ուսուցչի աշխատանքի հաջողության վրա մեծ ազդեցություն են գործում նրա ժամանակավոր հոգեվիճակները, օրինակ՝ տրամադրությունը: Ուրեմն՝ նա պետք է կարողանա տիրապետել իր հոգեկան վիճակին՝ անհաջողություններից խուսափելու համար:

Ուսուցչի արտաքինը, կեցվածքը, քայլքը, ձայնը, խոսելու տոնը պետք է գտնվեն իր իսկ ուշադրության կենտրոնում :

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Այսօր ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է կոմպետենտ մանակավարժ ունենալը, ով արագ հարմարվում է փոփոխություններին, կրեատիվ է, կողմնորոշվող, անընդհատ թարմացնում և ավելացնում է իր մասնագիտական գիտելիքները:

Ուսուցչի կարևորագույն գործառույթը սովորողների ուսուցման, դաստիարակության և զարգացման գործընթացները մանակավարժորեն կառավարելն է՝ հաշվի առնելով նրանց հոգեբանական, տարիքային առանձնահատկություններն ու ընդունակությունները, զարգացման մակարդակը, կրթական կարիքները՝ ստեղծելով համապատասխան մանակավարժական պայմաններ:

Ուսուցչի մասնագիտության մեջ առանցքային է համարվում երեխաների հանդեպ սերը, կապվածությունը նրանց հետ, նրանց հետ աշխատելու ձգտումը /նույնիսկ կենսականպահանջը/: Այս ամենը դրսևորվում է երեխաների հետ աշխատանքում ուսուցչի խորը բավարարվածությամբ, մանկավարժական շփման, նրբանկատության, անկեղծության և անմիջականության մեջ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ասատրյան Զ. Ա., Տարրական կրթության մանկավարժություն, Երևան, Տիգրան Մեծ, 2017թ.:
2. Աստվածատրյան Մ., Արնաուդյան Ա., Օհանովա Խ., Վարդումյան Ս., Պետրոսյան Ռ., Երեմյան Լ., Թորոսյան Կ., Թերզյան Գ., Սարգսյան Ս., Պետրոսյան Մ., Սարգսյան Ա., Դալլաքյան Ա., Ավանեսյան Վ., Ուսուցիչների վերապատրաստման գործընթացի կատարելագործումը - ձեռնարկ ուսուցիչների վերապատրաստման համար., Երևան, «ԱՅՌԵՖՍ», 2007 թ.:
3. Բլեյան Ա., Ժամանակակից և հանրամատչելի մանկավարժություն, Երևան Շադիկ, 2000թ.:
4. Դալլաքյան Ա. Հ., Մանկավարժական հաղորդակցումը՝ որպես տարրական դասարանների ուսուցչի մասնագիտական կոմպետենտության հիմք. Մանկավարժական միտք, Երևան, 2012:
5. Հակոբյան Գ. Հ., Մանկավարժական պրակտիկայի ընթացքում ուսանողի մասնագիտական կոմպետենտությունների ձևավորման տեսական-մեթոդաբանական հարցեր: Մանկավարժական միտք, Երևան, 2013: